

СТУДИЈА

ЗА ПРОЦЕНА НА СОСТОЈБАТА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ
ПО ПРИЈАВИ НА УКАЖУВАЧИ
И ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ОТЧЕТНОСТ
НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА
ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Институт за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ

СТУДИЈА
ЗА ПРОЦЕНА НА СОСТОЈБАТА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ПО
ПРИЈАВИ НА УКАЖУВАЧИ И ТРАНСПАРЕНТНОСТ И
ОТЧЕТНОСТ НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА
ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Скопје, март 2023

Наслов на оригиналот: СТУДИЈА ЗА ПРОЦЕНА НА СОСТОЈБАТА ЗА
ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВИ НА УКАЖУВАЧИ И ТРАНСПАРЕНТНОСТ
И ОТЧЕТНОСТ НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕР-
НА МАКЕДОНИЈА

Институт за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ

За издавачот: д-р Мишо Докмановиќ

Автор: д-р Дарко Спасевски

Лектура: м-р Лилјана Јовановска

Печати: ПАН ДОО Тетово

Тираж: 150 примероци

Превод од македонски на албански јазик: Урим Кадрији

Уредник: д-р Мишо Докмановиќ

Овој проект е поддржан од Амбасадата на САД. Мислењата, откритијата и заклучоците или препораките изнесени овде се на имплементаторите/авторите, и не ги одразуваат оние на Владата на САД.

СОДРЖИНА

Вовед.....	5
Методологија на истражувањето.....	7
Постапување на јавното претпријатие по пријави од укажувачи, антикорупциски практики и транспарентност и отчетност.....	11
Преглед на состојбата во поглед на достапноста на технички средства и опрема на располагање на овластено лице за постапување по пријави на укажувачи.....	12
Преглед на состојбата во поглед на човечки капацитети – овластени лица за постапување по пријави на укажувачи.....	16
Преглед на транспарентноста на јавните претпријатија во сегмент на заштита на укажувачи.....	20
Преглед на состојбата во поглед на постапување по пријави од укажувачи.....	22
Однос помеѓу јавното претпријатие и основачот и механизми за контрола.....	27
Поставеност, избор и надлежности на органите на јавните претпријатија.....	28
Транспарентност, отчетност, контрола и антикорупциски практики на јавните претпријатија.....	34
Меѓусебен однос на јавното претпријатие и основачот.....	39
Препораки.....	47

ВОВЕД

ВОВЕД

Студијата за процена на состојбите за постапување по пријави на укажувачи, транспарентност и отчетност на јавните претпријатија во Република Северна Македонија е изработена во рамките на проектот „Поттикнување на овозможувачка средина за пријавување корупција во јавните претпријатија“ кој го спроведува Институтот за стратешки истражувања и едукација (ИСИЕ) во периодот од октомври 2022 година до септември 2023 година.

Во рамките на оваа студија направена е анализа на механизмите за прием и постапување по пријави на укажувачи во рамките на јавните претпријатија основани од единици на локална самоуправа во четири плански региони и тоа: Источен Плански Регион, Пелагониски Плански Регион, Полошки Плански Регион и Скопски Плански Регион. Исто така, во рамките на истражувањето се анализирани и јавни претпријатија основани од државата (Владата), а коишто имаат седиште во рамките на општина во некој од наведените плански региони опфатени со овој проект.

Кога зборуваме за механизмите за прием и постапување по пријава на укажувачи, всушност ја оценуваме примената на Законот за заштита на укажувачите¹. Дополнително, истражувањето ги анализира и механизмите за транспарентност и отчетност на јавните претпријатија. Транспарентноста и отчетноста на јавните претпријатија всушност претставува и начин/алатка на потенцијалниот укажувач да стекне допол-

¹ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 196/15 и 35/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 257/20.

нителни информации за потенцијалното пријавување. Во таа смисла, истражувањето врши проверка и на примената во пракса на механизмите за транспарентност и отчетност кои подеднакво ги опфаќаат јавните претпријатија, но и нивните основачи. Со оглед на тоа, анализата се насочува и кон Законот за јавните претпријатија² и Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер³.

Дополнително, анализата ја оценува и соработката и односот кој постои помеѓу самото јавно претпријатие и основачот, преку контролните механизми поставени во Законот за јавните претпријатија и Законот за локална самоуправа⁴. Преку поврзувањето на основачите и самите јавни претпријатија целта беше да се користи пристапот на вкрстеност. Истовремено, да се оцени системската поставеност на основачите наспроти претпријатието, но и да се провери како за иста законска обврска (надлежност) постапуваат двете страни (основачот и претпријатието) самостојно и независно еден од друг.

²„Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 9/97, 6/02, 40/03, 49/06, 22/07, 83/09, 97/10, 6/12, 119/13, 41/14, 138/14, 25/15, 61/15, 39/16, 64/18 и 35/19 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 275/19, 89/22 и 274/22.

³„Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 101/19.

⁴„Службен весник на Република Македонија“ бр. 5/02.

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

ИСИЕ во последните неколку години се специјализираше за развивање на истражувања за антикорупциски практики, транспарентност и отчетност на јавниот сектор. Имено, и за потребите на оваа студија беа искористени искуствата и заклучоците кои беа нотирани преку претходните два проекта и тоа: „Граѓанските организации и медиумите во контрола над работата на јавните претпријатија во Полошкиот Плански Регион“ (ноември 2019 – ноември 2020 година) и „Поттикнување на граѓанскиот активизам за следење и известување на незаконито постапување на локалната самоуправа“ (септември 2019 – септември 2020 година).

При изработката на индикаторите за ова истражување беше земена предвид методологијата објаснета во „Open Government: beyond static measures (2009)“⁵. Оваа методологија беше користена и за потребите на претходните истражувања. Дополнително, беше земена предвид и Националната стратегија за спречување на корупција и судир на интереси 2021 – 2025 година⁶.

Исто така, при дефинирањето на индикаторите беше земено предвид и задолжението на Владата на Република Северна Македонија од 28 јуни 2022 година, според кое се задолжуваат сите органи на државната управа да подготват годишни планови за процена на ризици од корупција за 2023 година. Иако ова задолжение е предвидено да се применува од 2023 година и не ги опфаќа единиците на локалната самоуправа, сепак беше земено предвид, особено при дизајнирањето на индикаторите. Во таа насока, беше значајно да се види дали вакви планови се подготвуваат и пред 2023 година, кога нема задолжителна обврска, во формат на еден вид добри практики. Во рамките на индикаторите и при поставувањето на методологијата беа земени предвид и измените на Законот за јавните претпријатија од 2022 година. Имено, се работи за одредбите од членовите 17 до 17-ѓ од Законот за изменување и дополнување на Законот за јавните претпријатија⁷ кои регулираат клучни прашања за транспарентноста и отчетноста на јавното претпријатие во поглед на избор на управниот одбор на јавното претпријатие и предвидува намалување на членовите на управниот одбор. Иако се работи за релативно нови одредби, истражувањето вклучи и индикатори за овие одредби, со цел на некој начин да биде поттикнато и нивно соодветно применување од страна на јавните претпријатија.

⁵ Достапно на <https://www.oecd.org/gov/46560184.pdf>.

⁶ Во Стратегијата на страница 5 е забележано отсутството од антикорупциска програма во јавните претпријатија. Исто така, на страница 14 од Стратегијата е нотирано неефикасното раководење, управување и надзор меѓу другото и на јавните претпријатија. Стратегијата е достапна на <https://dksk.mk/mk/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BD-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-2020-2024-2/>.

⁷ „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 89/22.

Собраните индикатори со ова истражување се однесуваат на 2020, 2021 и 2022 година.

Генерално, анализата е поделена во два дела и тоа:

1. Постапувањето на јавното претпријатие по пријави од укажувачи, антикорупциски практики и транспарентност и отчетност и
2. Односот помеѓу јавното претпријатие и основачот и механизмите за контрола.

Во оваа студија беа опфатени вкупно 44 јавни претпријатија од кои обезбедени се податоци за 43 претпријатија додека од 1 претпријатие⁸ не се добиени податоци. Исто така, во студијата беа опфатени 19 основачи, од кои обезбедени се податоци од 17 основачи, додека од 2⁹ основачи не се обезбедени податоци. Вкупно 17 жалби беа доставени до Агенцијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер.

1. Тринаесет од анализираниите јавни претпријатија се основани од државата и тоа:
2. Јавно претпријатие за берзанско работење „Агро-Берза“ – Скопје;
3. Јавно претпријатие за државни патишта – Скопје;
4. ЈП за управување и заштита на повеќенаменското подрачје „Јасен“ – Скопје;
5. Јавно претпријатие за одржување и заштита на магистралните и регионалните патишта – Скопје;
6. ЈП за стопанисување со државните шуми „Национални шуми“ – Дирекција – Скопје;
7. ЈП „Службен весник на Република Северна Македонија“ – Скопје;
8. Јавно претпријатие за стопанисување со објекти за спорт во сопственост на Република Северна Македонија – Скопје;
9. ЈП за стопанисување со пасишта – Скопје;
10. Јавно претпријатие „Стрежево“ – Битола;
11. Јавно претпријатие за железничка инфраструктура Железници на Република Северна Македонија – Скопје;
12. Јавно претпријатие за водостопанство „Лисиче“ – Велес;
13. Јавно претпријатие за извршување на водостопански дејности Хидросистем „Злетовица“ – Пробиштип;

⁸ Одговор не беше добиен од ЈП за стопанисување со државните шуми „Национални шуми“ – Дирекција – Скопје.

⁹ Одговор не беше добиен од Општина Гостивар и Општина Боговиње.

14. ЈП „Национална радиодифузија“ – Скопје.
15. Опфатени претпријатија во Источниот Плански Регион
16. Јавно претпријатие за комунални дејности „Облешево“ – Чешиново-Облешево;
17. ЈП за комунално производни и услужни дејности „ИСАР“ – Штип;
18. ЈП „Стипион 2011“ – Штип и
19. Јавно претпријатие за комунални работи „Солидарност“ – Веница.

Како основачи на јавни претпријатија во Источниот Плански Регион се јавуваат: Општина Веница, Општина Штип и Општина Чешиново-Облешево

Опфатени претпријатија во Пелагонискиот Плански Регион

20. ЈКП Водовод и канализација – Прилеп;
21. Јавно комунално претпријатие „Комуналец“ – Прилеп;
22. Јавно комунално претпријатие „Пазари“ – Прилеп;
23. Јавно претпријатие „Пазари“ – Битола;
24. Јавно претпријатие за просторни и урбанистички планови Прилеп;
25. ЈКП „Водовод“ – Битола и
26. ЈКП „Пела Хигиена“ – Могила.

Како основачи на јавни претпријатија во Пелагонискиот Плански Регион се јавуваат: Општина Битола, Општина Прилеп и Општина Могила

Опфатени претпријатија во Полошкиот Плански Регион

1. Јавно претпријатие за комунални дејности „Маврово“ – Маврови Анови;
2. Јавно претпријатие за јавни паркиралишта Градски паркинг – Тетово;
3. Јавно комунално претпријатие „Шари“ – с. Боговиње;
4. ЈКП Тетово;
5. Општинско јавно претпријатие „Вардар“ – Брвеница;
6. ЈКП „Врапчиште“ – Врапчиште;
7. Општинско јавно претпријатие „Вардар“ – Брвеница и
8. Јавно претпријатие за стопанисување со спортска сала „Риниа“ – Гостивар

Како основачи на јавни претпријатија во Полошкиот Плански Регион се јавуваат: Општина Маврово Ростуша, Општина Гостивар, Општина Тетово, Општина Врапчиште, Општина Боговиње и Општина Брвеница.

Опфатени претпријатија во Скопскиот Плански Регион

1. Јавно претпријатие за депонирање на комунален отпад „Дрисла“ – Скопје;
2. ЈП „Градски паркинг“ – Скопје;
3. ЈП „Улици и патишта“ – Скопје;
4. Јавно сообраќајно претпријатие „Скопје“;
5. ЈП „Паркови и зеленило“ – Скопје;
6. ЈП „Шкупи Вјетер“ – Скопје;
7. Јавно претпријатие за јавни паркиралишта Паркинзи на Општина Центар;
8. Јавно комунално претпријатие „Водовод“ – нас. Илинден;
9. Јавно комунално претпријатие „Илинден“ – Општина Илинден;
10. Јавно комунално претпријатие „Сарај“ – Скопје;
11. Јавно комунално претпријатие „Сопиште“ – с. Сопиште и
12. ЈКП „ГАЗИ БАБА-2007“ – Скопје.

Како основачи на јавни претпријатија во Скопскиот Плански Регион се јавуваат: Град Скопје, Општина Центар, Општина Сарај, Општина Илинден, Општина Чаир, Општина Гази Баба и Општина Сопиште.

ПОСТАПУВАЊЕ НА ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ ПО ПРИЈАВИ ОД УКАЖУВАЧИ, АНТИКОРУПЦИСКИ ПРАКТИКИ И ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ОТЧЕТНОСТ

Во рамките на првиот дел од анализата се врши мерење и процена на примената во пракса на Законот за заштита на укажувачите. Дополнително, а со оглед на значењето кое го има Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, во овој дел е вклучен и еден посебно предвидени индикатор кој се однесува на примената во пракса на членот 10 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер¹⁰. Овој дел на студијата се состои од следниве целини:

1. Преглед на состојбата во поглед на достапноста на технички средства и опрема на располагање на овластено лице за постапување по пријави на укажувачи,
2. Преглед на состојбата во поглед на човечките капацитети – овластените лица за постапување по пријави на укажувачи,
3. Преглед на транспарентноста на јавните претпријатија во сегментот на заштитата на укажувачите и
4. Преглед на состојбата во поглед на постапување по пријави од укажувачи.

¹⁰ Во согласност со членот 10, Имателот на информации е должен да ја информира јавноста преку својата интернет-страница со објавување на: податоците од неговите надлежности кои ги извршува, односно му се утврдени со закон, основните податоци за контакт со имателот на информацијата и тоа: назив, адреса, телефонски број, број на факс, е-маил адреса и адресата на интернет-страницата, податоците за функционерот или одговорното лице кај имателот на информацијата (биографија, податоци за контакт и друго), основните податоци за контакт со службеното лице за посредување со информации и тоа: име и презиме, е-маил адреса и телефонски број, основните податоци за контакт со лице овластено за заштитено внатрешно пријавување и тоа: име и презиме, е-маил адреса и телефонски број, список на лица вработени кај имателот на информацијата со позиција, службен е-маил и службен телефон, законите кои се однесуваат на надлежноста на имателот на информации, поврзани со регистрат на прописи објавени во службеното гласило, прописите што во рамките на својата надлежност ги донесува имателот на информацијата во вид на подзаконски акт: правилници (правилник за внатрешна организација, правилник за систематизација на работните места, правилник за заштитено внатрешно пријавување и друго), уредби, наредби, упатства, планови, програми, решенија и други видови акти за извршување на законите и други прописи, кога за тоа се овластени со закон, органограм за внатрешна организација, стратешки планови и стратегии за работа на имателите на информации, годишни планови и програми за работа, годишен Буџет и завршна сметка, годишни финансиски планови по квартали и програми за реализација на буџетот, ревизорски извештај, видови услуги кои ги даваат имателите на информации (информации за физичката достапност за остварување на услугите и информации за е-услугите, податоците за законските основи, називот на услугите, документите и податоците потребни за остварување на секоја од услугите, механизмите за правна заштита и други релевантни податоци), тарифници за надоместоци за издавање на реални акти, начинот на поднесување барање за пристап до информации (начин на поднесување усно и писмено барање за пристап до информации, како и барање поднесено по електронски пат), целокупната документација за јавните набавки, за концесиите и за договорите за јавно-приватно партнерство, предлог на програми, програми, ставови, мислења, студии и други слични документи кои се однесуваат на актите од надлежноста на имателот на информации соопштеноста до јавноста за работи преземени од нивната интернет-страница во согласност со законските надлежности, информативни билтени, службени гласила ако се обврска во согласност со закон и друго, извештаи за работа кои ги поднесуваат до органите надлежни за спроведување контрола и надзор, статистички податоци за работата, како и други информации, акти и мерки со кои се влијае врз животот и работата на граѓаните и кои произлегуваат од надлежноста и работата на имателот на информации и други информации кои произлегуваат од надлежноста и работата на имателот на информацијата.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА ВО ПОГЛЕД НА ДОСТАПНОСТА НА ТЕХНИЧКИ СРЕДСТВА И ОПРЕМА НА РАСПОЛАГАЊЕ НА ОВЛАСТЕНО ЛИЦЕ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВИ НА УКАЖУВАЧИ

Со цел да се изгради ефикасен систем за прием и постапување по пријава на укажувачи, потребно е на лицата кои постапуваат по пријави од укажувачи да им се овозможат соодветни ресурси за работа. Ресурсите за работа треба да бидат доволни за успешно и ефикасно извршување на работите на овие лица. Основните технички услови и ресурси кои треба да им се на располагање на лицата кои постапуваат по пријави од укажувачи, се уредени со Правилникот за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор (во понатамошниот текст „Правилник“).¹¹ Во согласност со член 4{1} од Правилникот, раководното лице на овластеното лице му обезбедува независност и непреченост во работата. Во таа смисла, заради обезбедување тајност и заштита на личните и други податоци кои се примаат и обработуваат од страна на овластеното лице, раководното лице, во согласност со прописите за заштита на личните податоци и прописите за заштита на класифицирани информации, обезбедува и применува соодветни технички и организациски мерки за заштита на податоците од случајно или незаконско нивно уништување, или нивно случајно губење, преправање, неовластено откривање или пристап, особено кога обработката вклучува пренос на податоци преку мрежа и заштита од какви било незаконски објекти на обработка. Она што е најважно, а во поглед на техничките услови за работа, во согласност со член 4{3} од Правилникот, раководното лице на овластеното лице му обезбедува простор и опрема за работа:

- простор за работа соодветен за прием на странки;
- посебен компјутер обезбеден со единствено корисничко име и лозинка креирана од овластеното лице и позната само нему, со интернет-конекција и посебно електронско сандаче за електронска пошта обезбедено со единствено корисничко име и лозинка креирана од овластеното лице и позната само нему;
- посебен приемен штембил;
- посебен деловодник;
- посебно поштенско сандаче;
- посебна телефонска линија;
- орман за документација за обезбедено чување на примените пријави, записниците, примените и создадените документи и други материјали во врска со зашти-

¹¹ Службен весник на РМ, бр. 46 од 8.3.2016 година

теното надворешно пријавување, посебниот деловодник и приемниот штембил;

- друга опрема за примена на техничките и организациски мерки за заштита на личните и други податоци кои се однесуваат на укажувачи и на пријави, а имајќи ги предвид прописите за заштита на личните податоци и прописите за заштита на класифицирани информации.

Во рамките на оваа студија беа обезбедени податоци кои се однесуваат на процесна на достапните ресурси и техничките потреби на овластените лица кои постапуваат во согласност со Законот за заштита на укажувачите.

Табела 1:

Обезбеден посебен простор	1 јавно претпријатие не достави одговор
	7 јавни претпријатија обезбедиле
	36 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 2:

Посебен компјутер обезбеден со единствено корисничко име и лозинка креирана од овластеното лице и позната само нему, со интернет-конекција и посебно електронско сандаче за електронска пошта обезбедено со единствено корисничко име и лозинка креирана од овластеното лице и позната само нему	1 јавно претпријатие не достави одговор
	11 јавни претпријатија обезбедиле
	32 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 3:

Посебен приемен штембил	1 јавно претпријатие не достави одговор
	4 јавни претпријатија обезбедиле
	39 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 4:

Посебен деловодник	1 јавно претпријатие не достави одговор
	5 јавни претпријатија обезбедиле
	38 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 5:

Посебно поштенско сандаче	1 јавно претпријатие не достави одговор
	8 јавни претпријатија обезбедиле
	35 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 6:

Посебна телефонска линија	1 јавно претпријатие не достави одговор
	7 јавни претпријатија обезбедиле
	36 јавни претпријатија не обезбедиле

Табела 7:

Посебен орман за документација за обезбедено чување на примените пријави, записниците, примените и создадените документи и други материјали во врска со заштитеното надворешно пријавување, посебниот деловодник и приемниот штембил	1 јавно претпријатие не достави одговор
	6 јавни претпријатија обезбедиле
	37 јавни претпријатија обезбедиле

Табела 8:

Друга опрема за примена на техничките и организациски мерки за заштита на личните и други податоци кои се однесуваат на укажувачи и на пријави, а имајќи ги предвид прописите за заштита на личните податоци и прописите за заштита на класифицирани информации	1 јавно претпријатие не достави одговор
	5 јавни претпријатија обезбедиле
	38 јавни претпријатија не обезбедиле

ЗАКЛУЧОК

Генералниот заклучок по однос на техничките ресурси со кои располага овластеното лице за постапување по пријави на укажувачи во претпријатијата кои беа предмет на ова истражување е дека ресурсите во најголем дел од претпријатијата не се обезбедени во согласност со Правилникот. Од анализата од вкупно 44 јавни претпријатија само:

- 7 обезбедиле посебен простор (табела 1),
- 11 обезбедиле посебен компјутер (табела 2),
- 4 обезбедиле посебен штембил (табела 3),
- 5 обезбедиле посебен деловник (табела 4),
- 8 обезбедиле посебно поштенско сандаче (табела 5),
- 7 обезбедиле посебна телефонска линија (табела 6),
- 6 обезбедиле посебен орман за документација (табела 7) и
- 5 обезбедиле дополнителна опрема во согласност со Правилникот (табела 8).

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА ВО ПОГЛЕД НА ЧОВЕЧКИ КАПАЦИТЕТИ – ОВЛАСТЕНИ ЛИЦА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВИ НА УКАЖУВАЧИ

Во согласност со член 4(1) од Законот за заштита на укажувачите, заштитено пријавување укажувачот врши во институцијата, односно правното лице, за каде има сомневање или сознание дека е извршено, се врши или ќе се изврши казниво дело, или друго незаконито или недозволиво постапување со кое се повредува или загрозува јавниот интерес.

Заштитеното пријавување е предмет на постапување на овластено лице за прием на пријави од укажувачи, а доколку нема одредено такво лице, во согласност со член 4(3) од Законот за заштита на укажувачите, заштитено внатрешното пријавување се врши до раководното лице на институцијата, односно правното лице, односно во конкретниот случај јавното претпријатие.

Овластеното лице за прием на пријави од укажувачи, односно раководното лице во институцијата, односно правното лице, е должно:

- да постапува по пријавувањето со почитување на процедурите утврдени со актот за внатрешно пријавување;
- да ги заштитат личните податоци на укажувачот, односно податоците кои можат да го откријат идентитетот на укажувачот кој пријавува анонимно или доверливо, во согласност со прописите за заштита на личните податоци;
- да го информира укажувачот кој е познат за преземените мерки во врска со пријавата без одлагање, а најдоцна во рок од 15 дена од денот на приемот на пријавата.

Општите услови определени во Законот за заштита на укажувачите подетално се операционализирани со Правилникот.

Во согласност со членот 2(2) од Правилникот, од страна на раководното лице може да се назначуваат повеќе овластени лица, со тоа што определува кое од нив е одговорно за сумирање на податоците и за изготвување и доставување на полугодишен извештај за примени пријави од укажувачи.

Врз основа на членот 2(3) од Правилникот, во институциите каде нема овластено лице, заштитеното внатрешно пријавување се врши до раководното лице.

Во членот 4(4) од Правилникот се предвидува дека раководното лице пропишува внатрешни процедури за прием на пријави од укажувачи, издвојување и обработка на податоците од пријавите и презема мерки за обезбедување заштита на личните и други податоци кои се однесуваат на укажувачи и на пријави од укажувачи, а приме-

нувајќи ги прописите за заштита на личните податоци и заштита на класифицирани информации. Во согласност со изнесеното, три различни акти, хиерархиски подредени, почнувајќи од Законот за заштита на укажувачите, па Правилникот за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор [кој произлегува од Законот] и на крајот внатрешните интерни процедури (врз основа на член 4(4) од Правилникот) ја уредуваат односната материја од интерес за нашето истражување.

Во членот 3 од Правилникот се одредени условите кои треба да ги исполнува овластеното лице за постапување по пријави од укажувачи. Па така, овластеното лице треба да ги исполнува следниве услови:

да е лице вработено на раководно работно место;

да има завршено високо образование во областа на правните, безбедносните или економски науки;

да поседува безбедносен сертификат со степен во зависност од степенот на класификацијата на информациите со кои располага институцијата за каде лицето се назначува;

да има работно искуство во постапување по пријави, односно претставки, работа со странки, вршење надзор, преземање истражни, односно инспекциски дејствија, вршење ревизија или внатрешна контрола или друго работно искуство во извршување должности во доверливост, добивање и испраќање податоци до други институции и упатување на странки.

Табела 9:

Дали во јавното претпријатие, обврските од Законот за заштита на укажувачите за прием и постапување по пријави за корупција, ги врши раководното лице или има назначено овластено лице за прием на пријави?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	19 јавни претпријатија имаат посебно овластено лице
	9 јавни претпријатија води раководно лице
	15 јавни претпријатија немаат определено

Табела 10:

Дали во јавното претпријатие има пропишано (донесено акти) со кои се уредуваат внатрешните процедури за прием на пријави од укажувачи, издвојување и обработка на податоците од пријавите и презема мерки за обезбедување заштита на личните и други податоци кои се однесуваат на укажувачи и на пријави од укажувачи?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	26 јавни претпријатија немаат посебни интерни акти
	2 јавни претпријатија се повикале на општите акти
	15 јавни претпријатија имаат посебни интерни акти

Табела 11:

Колку обуки има посетувано лицето овластено за прием на пријави од укажувачи во периодот за кој е овластено да постапува по пријави?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	6 јавни претпријатија имале вкупно 14 обуки во период од три години
	37 јавни претпријатија немале обуки

Табела 12:

Кој ги финансира обуките на кои присуствувало лицето овластено за прием на пријави (дали надоместот за учество на обука го покрива вашата институција или е покриен од трети страни (организатор на обука, донатор и слично))? Напомена: дадени се информации само за јавни претпријатија кои имале обуки	1 јавно претпријатие не достави одговор
	5 јавни претпријатија самите ги финансирале обуките
	1 јавно претпријатие учество во обука преку донатор (УСАИД)

Табела 13:

Дали за ангажманот на лицето овластено за постапување по пријави од укажувачи е предвиден дополнителен надоместок надвор од плата и колку изнесува тој надоместок на годишно ниво?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	43 јавни претпријатија немаат предвидено надоместок

ЗАКЛУЧОК

При анализата на капацитетите на поставеноста и организираноста на човечките ресурси за постапување по пријави од укажувачи, се забележува средно ниво на исполнетост и примена на законските одредби. Па така, 19 јавни претпријатија имаат определено лице за прием на пријави, а кај 9 претпријатија тоа го прави раководното лице. Тоа се вкупно 28 претпријатија или повеќе од половината анализирани претпријатија. Дополнително, останатите индикатори покажуваат ниско ниво на исполнетост, при што:

- 26 јавни претпријатија немаат интерни акти за процедури (табела 10);
- само 6 јавни претпријатија имале обуки за овластените лица (табела 11). Интересен е фактот дека во период од три години се организирани само 14 обуки;
- 5 јавни претпријатија самостојно ги финансирале обуките, а 1 јавно претпријатие преку донатори (табела 12), и
- ниту едно од јавните претпријатија кои доставиле податоци, не предвидуваат посебен дополнителен надоместок за овластеното лице (табела 13).

ПРЕГЛЕД НА ТРАНСПАРЕНТНОСТА НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО СЕГМЕНТ НА ЗАШТИТА НА УКАЖУВАЧИ

Со цел постигнување транспарентност, две одредби од Правилникот се од интерес и тоа членот 5(6) според кој, раководното лице до Државната комисија за спречување на корупцијата ги доставува следните податоци за овластеното лице: име и презиме; работно место; телефонски број за контакт; поштенска адреса и адреса на електронска пошта за прием на пријави, како и членот 5(6) од Правилникот според кој, податоците на овластеното лице во цел обем се објавуваат на веб-локацијата на институцијата во кое е назначено овластено лице или на друг начин истите се прават јавно достапни.

Табела 14:

Дали податоците за контакт на лицето/лицата овластени за постапување по пријави од укажувачи се јавно објавени на вашата интернет-страница?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	19 јавни претпријатија имаат објавено
	24 јавни претпријатија немаат објавено

Во членот 15(1) од Законот за заштита на укажувачите се предвидува обврската за овластените, односно раководните лица на институциите, односно правните лица во јавниот сектор да подготват полугодишен Извештај за примени пријави од укажувачи и да ги доставуваат до Државната комисија за спречување на корупцијата.

Овој извештај, односно неговиот обем и структура се подетално обработени во Правилникот во членот 13. Генерално, во согласност со членот 13(1) од Правилникот, овластеното лице изготвува полугодишен извештај за примени пријави од укажувачи кој содржи општи статистички податоци и податоци за оформени предмети по примени пријави. Во ставот (2) од овој член подетално се уредени видот на статистичките податоци кои треба да ги содржи извештајот.

Во ставот (3) од овој член се содржани суштински податоци, кои може да бидат од поширока корист, како за стручната критичка јавност, медиумите, но и за општата јавност. Па така, во согласност со оваа законска одредба извештајот содржи податоци за: вкупен број примени пријави; број на примени пријави по параметрите: форма и начин на достава на пријава (усна на записник, писмена по пошта, писмена по електронска пошта), пријавено казниво, односно недозволиво постапување, категорија лица во својство на укажувач, позиција/работно место на пријавени лица, доверливи укажувачи, анонимни укажувачи, укажувачи кои не се анонимни и кои не

барале да бидат доверливи; вкупен број укажувачи кои доставиле пријави по кои се оформени предмети; број на анонимни укажувачи кои доставиле пријави по кои се оформени предмети; број на доверливи укажувачи кои доставиле пријави по кои се оформени предмети; број на предмети оформени по примени пријави; преземени мерки за постапување по примените пријави; и статус на предметите оформени по примени пријави и исход од постапувањето по предметите.

Табела 15:

Дали јавното претпријатие доставува полугодишни извештаи за примени пријави од укажувачи до Државната комисија за спречување на корупција во согласност со Законот за заштита на укажувачите за периодот 2020 – 2022 година?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	7 јавни претпријатија имаат доставено извештаи
	36 јавни претпријатија немаат доставено извештаи

ЗАКЛУЧОК

Во поглед на транспарентноста и достапноста на информации за овластеното лице за прием на пријави и за информациите за постапување по пријави преку извештаите, заклучокот е дека и овој сегмент од анализата е на ниско ниво. Имено, само 19 јавни претпријатија имаат достапни податоци на нивната интернет-страница за лицето овластено за прием на пријави од укажувачи (табела 14) и само 7 претпријатија доставуваат извештаи од ДКСК (табела 15). Дополнителната анализа на податоците, во текстуалниот дел покажа дека голем дел од јавните претпријатија немаат своја интернет-страница, па поради тоа е и ниското ниво на објавување на податоци за овластено лице. Исто така, голем дел од претпријатијата кои не доставиле извештаи, тоа го базираат на наодот дека немале примено пријави од укажувачи.

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА ВО ПОГЛЕД НА ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВИ ОД УКАЖУВАЧИ

Во согласност со член 2(1) од Законот за заштита на укажувачите, како заштитено пријавување се смета пријавување, односно откривање со кое во согласност со Законот се пренесува разумно сомневање или сознание дека е извршено, се извршува или е веројатно дека ќе се изврши казниво, неетичко или друго незаконито или недозволиво постапување со кое се повредува или загрозува јавниот интерес.

Во членот 2(3) од Законот се дефинирани категориите лица на укажувачи, и тоа:

- лице кое има засновано работен однос на неопределено или определено време во институцијата, односно правното лице за каде пријавува;
- кандидат за вработување, кандидат за волонтер или практикант во институцијата, односно правното лице за каде пријавува;
- лице кое е или било волонтер или практикант во институцијата, односно правното лице за каде пријавува;
- лице кое по кој било основ е или било ангажирано за извршување на работа од институцијата, односно правното лице за каде пријавува;
- лице кои по кој било основ е или било во деловен однос или друг однос на соработка со институцијата, односно правното лице за каде пријавува;
- лице кое користи или користело услуги во институцијата, односно правното лице во јавниот и приватниот сектор за каде пријавува.

Основот за постапување на јавните претпријатија по Законот за заштита на укажувачите се наоѓа во членот 2(4) од Законот според кој „под институција во смисла на овој закон се подразбира или јавно претпријатие основано од Републиката или од општина, градот Скопје, и општина во градот Скопје...”

Во рамките на анализата, предмет на интерес е заштитеното пријавување, дефинирано во членот 4 од Законот за заштита на укажувачите како, пријавување кое укажувачот го врши во институцијата, односно правното лице, за каде има сомневање или сознание дека е извршено, се врши или ќе се изврши казниво дело, или друго незаконито или недозволиво постапување со кое се повредува или загрозува јавниот интерес.

Пријавите од укажувач до овластено лице може да се поднесуваат поединечно или групно, во писмена форма доставени лично или преку посебно поштенско или електронско сандаче или усно на записник.

Во членот 6 од Правилникот е уредено постапувањето по усно примена пријава,

за која овластеното лице подготвува записник. Во истата одредба од Правилникот е дефинирана и содржината на записникот.

Во согласност со членот 7 од Правилникот, доколку пријавата е доставена во електронска форма на носач на електронски запис, односно по електронски пат, овластеното лице го печати записот кој одговара на пријава според содржината, и испечатеното со попишани прилози добиени во форма на електронски записи го заведува како примена пријава.

Во членот 9(1) од Правилникот се предвидува дека, по приемот и заведувањето на пријавата овластеното лице без одлагање врши процена на содржината на пријавата за да утврди дали истата е логична и разумна, дали претставува пријава од укажувач во согласност со Законот за заштита на укажувачи како и дали пријавата содржи доволно елементи за да биде проследена за понатамошно постапување.

Во членот 11(2) од Правилникот се предвидува дека доколку е пријавено кривично дело против државата, против човечноста и меѓународното право, од областа на организираниот криминал и за кое со Кривичниот законик е пропишана казна затвор од најмалку четири години, чиешто докажување е проследено со несразмерни тешкотии или не може да се изврши без исказ на укажувачот кој поради можната опасност да биде изложен на заплашување, закана со одмазда или опасност по животот, здравјето, слободата, физичкиот интегритет или имот од поголем обем, не се согласува во својство на сведок да даде исказ, овластеното лице со прибавена писмена согласност од укажувачот без одлагање доставува: – до Министерството за внатрешни работи или надлежен јавен обвинител иницијатива за доставување писмено барање за поднесување Предлог за вклучување во Програмата за заштита во согласност со Законот за заштита на сведоци или – до Јавниот обвинител иницијатива за поднесување Предлог за вклучување во Програмата за заштита во согласност со Законот за заштита на сведоци.

Исто така во членот 12 од Правилникот се предвидува дека, по примената пријава што е упатена до надлежна институција за која по направена процена се утврди дека истата е логична, разумна и содржи доволно елементи за понатамошно постапување, овластеното лице презема мерки во своја надлежност за постапување по пријавата, односно ја проследува пријавата до службеното лице во институцијата надлежно за постапување во областа на која се однесува пријавата, откако претходно од пријавата ќе ги издвои личните податоци и податоците кои може да го разоткријат идентитетот на укажувачот доколку укажувачот барал да остане доверлив.

Табела 16:

Колку пријави за внатрешно пријавување во согласност со Законот за заштита на укажувачите има примено вашата институција во 2022, 2021 и 2020 година одделно?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	3 јавни претпријатија имаат пријави ¹²
	40 јавни претпријатија немаат пријави

Табела 17:

Дали во јавното претпријатие, пријавувачот е известен за постапувањето по пријавата во согласност со законскиот рок, а најдоцна во рок од 15 дена од денот на приемот на пријавата?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	3 јавни претпријатија дека е известен
	40 јавни претпријатија немаат пријави

Табела 18:

По колку од доставените пријави се оформени предмети и пријавите се проследени до соодветните надлежни институции за постапување по нив? (во овој индикатор се вклучени само претпријатијата кои примиле пријави од укажувач)	1 јавно претпријатие не достави одговор
	1 јавно претпријатие доставено интерно до сектор во рамките на претпријатието
	2 јавни претпријатија немаат понатаму проследено

Табела 19:

До кои надлежни институции се проследени пријави од укажувачи примени во јавното претпријатие?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	Нема такво проследување кај ниту едно претпријатие

¹² Јавното сообраќајно претпријатие Скопје има примено 27 пријави. Јавното претпријатие за државни патишта има примено една пријава, но во 2019 година и ЈП за управување и заштита на повеќенаменското подрачје „Јасен“ – Скопје има една примена пријава.

Табела 20:

Дали за работи поврзани со вашата институција е направено заштитено надворешно пријавување во согласност со член 5 од Законот за заштита на укажувачите во 2016, 2017 и 2018 година одделно?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	1 јавно претпријатие има
	42 јавни претпријатија немаат

Табела 21:

Дали во јавното претпријатие била спроведена постапка за надзор од Министерството за правда во согласност со членот 15-а од Законот за заштита на укажувачите?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	43 јавни претпријатија не биле предмет на надзор

Табела 22:

Дали на јавното претпријатие му е изречена глоба во согласност со Законот за заштита на укажувачите?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	43 јавни претпријатија не им е изречена глоба

Табела 23:

Дали јавното претпријатие има организирано обуки за своите вработени или за други лица со цел да ги запознае со нивните права од Законот за заштита на укажувачите, а во насока да може да пријавуваат неправилности во согласност со овој Закон?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	6 јавни претпријатија имаат организирано обуки
	37 јавни претпријатија немаат организирано обуки

ЗАКЛУЧОК

Бројот на примени пријави, како и бројот на претпријатија коишто примиле пријави, покажува дека концептот на укажувачи е на ниско ниво на имплементација. Самиот факт дека само 3 јавни претпријатија примиле пријави во тригодишниот период на анализа (табела 16) е нелогичен ако се има предвид дека во согласност со голем број анализи и извештаи, степенот на корупција во Република Северна Македонија е на релативно високо ниво¹³. Оттука се наметнува прашањето зошто бројот на пријави е низок. Имено, едно објаснување е дека отсутствува довербата во институциите (во овој случај јавните претпријатија) дека ќе биде соодветно постапено по пријавата, друго објаснување е дека потенцијалните укажувачи не се запознаени со овој механизам, додека трето објаснување би било дека потенцијалните укажувачи се плашат да пријават, поради евентуални идни последици. Од дополнителните податоци може да се заклучи следново:

- сите претпријатија кои добиле пријави, ги известиле укажувачите за исходот (табела 17);
- претпријатијата не ги проследиле пријавите понатаму до други институции (проследувањето интерно во рамките на претпријатието нема карактер на надворешно проследување) (табела 18);
- само за едно претпријатие е направено заштитено надворешно пријавување (табела 20);
- кај ниту едно претпријатие не е спроведен надзор (табела 21);
- ниту на едно претпријатие не е изречена глоба (табела 22) и
- само 6 претпријатија организирале обука за своите вработени со цел запознавање како да бидат укажувачи (одговорот дека вработените се обучени преку објавување известување на огласна табла нема да го сметаме како обука) (табела 23).

¹³ На листата на Corruption Perception Index (Индекс за перцепција на корупцијата) Северна Македонија е рангирана на 85 место во 2022 година што претставува значајно подобрување во однос на 2020 година кога беше рангирана на 111 место. Податоците се достапни на следниот линк <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/mkd>. Сериозни слабости во поглед на спречувањето на корупцијата се нотирани и во Извештајот за напредок на Република Северна Македонија во Европската Унија за 2022 година. Извештајот е достапен на линкот: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/north-macedonia-report-2022_en.

ОДНОС ПОМЕЃУ ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ И ОСНОВАЧОТ И МЕХАНИЗМИ ЗА КОНТРОЛА

Во вториот дел од оваа студија врши анализа на поставеноста, организацијата и транспарентноста на јавните претпријатија, како и односите помеѓу јавното претпријатие и основачот, независно дали се работи за јавно претпријатие основано од единица на локална самоуправа или за јавно претпријатие основано од страна на Владата на Република Северна Македонија. Во таа смисла, беа подготвени индикатори кои треба да овозможат мерење на степенот на примена на Законот за јавните претпријатија, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер и Законот за локална самоуправа. Овој дел на студијата се состои од следниве целини:

1. Поставеност, избор и надлежности на органите на јавните претпријатија;
2. Транспарентност, отчетност, контрола и антикорупциски практики на јавните претпријатија;
3. Меѓусебниот однос на јавното претпријатие и основачот.

ПОСТАВЕНОСТ, ИЗБОР И НАДЛЕЖНОСТИ НА ОРГАНИТЕ НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Во согласност со членот 16 од Законот за јавните претпријатија, органи на јавното претпријатие се: управниот одбор, надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење и директорот.

Управниот одбор на јавното претпријатие основано од Владата на Република Северна Македонија, градот Скопје, општината во која живеат над 50.000 жители, како и управниот одбор на меѓуопштинско јавно претпријатие се состои од седум члена. Управниот одбор на јавното претпријатие основано од општината во која живеат до 50.000 жители се состои од пет члена.

Како услови кои треба да ги исполнува член на управен одбор на јавно претпријатие, а кои се определени во членот 17[2] од Законот за јавните претпријатија, се наведуваат следниве:

- Да е државјанин на Република Северна Македонија,
- Да има стекнати најмалку 240 кредити според ЕКТС или завршен VII/1 степен образование и
- во моментот на именувањето со правосилна судска пресуда да не му е изречена казна или прекршочна санкција забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Дополнително, а сè со цел зајакнување на капацитетите на јавното претпријатие, во членот 17 се предвидени и надградени правила во таа насока, и тоа:

- два члена на управниот одбор треба да имаат најмалку пет години работно искуство од областа на дејноста на јавното претпријатие, во согласност со Националната класификација на дејностите објавена од страна на Државниот завод за статистика;
- најмалку еден член на управниот одбор треба да има најмалку три години работно искуство од областа на финансиско работење;
- најмалку еден член на управниот одбор треба да има најмалку три години работно искуство од областа на правните работи и
- најмалку еден член на управниот одбор треба да има најмалку три години работно искуство од областа на техничките науки.

Цитираната одредба овозможува управниот одбор на јавното претпријатие во својот состав да вклучува членови кои имаат различни компетенции. Дополнително, оваа одредба предвидува и соодветен минимум на работно искуство во областа.

Членот 17 од Законот за јавните претпријатија исто така предвидува дека време-траењето на мандатот на членовите на управниот одбор на јавното претпријатие изнесува четири години, со право на уште еден последователен мандат.

Со цел проширување на процесот и обезбедување поголема вклученост, во членот 17-а од Законот за јавните претпријатија, се предвидува дека за избор на членови во управниот одбор на јавното претпријатие основано од Владата на Република Северна Македонија, три месеца пред истекот на мандатот на постојните членови, на предлог на генералниот секретар, Владата на Република Северна Македонија распишува јавен повик за пријавување на заинтересирани лица, на својата веб-страница и на веб-страницата на јавното претпријатие за кое е распишан јавниот повик, додека пак, за избор на членови во управниот одбор на јавното претпријатие основано од општината и градот Скопје, три месеца пред истекот на мандатот на постојните членови, на предлог на градоначалникот на општината, односно градоначалникот на градот Скопје, Советот на општината, односно Советот на градот Скопје распишува јавен повик за пријавување на заинтересирани лица, на својата веб-страница и на веб-страницата на јавното претпријатие за кое е распишан јавниот повик.

Во членот 17-б од Законот за јавните претпријатија е уредена постапката за селекција на членови на управниот одбор која се состои во две фази и тоа административна селекција и интервју. Административната селекција се состои од проверка на внесените податоци во пријавата со условите утврдени во јавниот повик, проверка на доставените докази и нивно бодување. Вкупниот број бодови за секој пријавен кандидат се утврдува врз основа на бодување на стекнато образование и работно искуство во струката. Кандидатите кои ќе ја поминат административната селекција, учествуваат во вториот дел од селекцијата, односно интервјуто. На интервјуто, преку ситуациони прашања, се проверуваат општите работни компетенции за член на управниот одбор, а преку стручни прашања или практични задачи, се проверуваат посебните работни компетенции и се врши нивно бодување.

Надлежностите на управниот одбор се уредени во членот 19 од Законот за јавните претпријатија.

Во согласност со членот 19 од Законот за јавните претпријатија, управниот одбор ги има следниве надлежности:

- го донесува статутот на јавното претпријатие;
- ги усвојува програмата за работа и развој на јавното претпријатие;
- ја утврдува деловната политика;
- ги усвојува тримесечниот извештај кој содржи показатели за финансиското работење, годишната сметка и извештајот за работењето на јавното претпријатие;

- одлучува за употребата на средства остварени со работењето на јавното претпријатие и покривањето на загубите;
- ги донесува одлуките за инвестиции;
- ги утврдува цените на производите и услугите;
- одлучува за внатрешната организација на јавното претпријатие;
- го донесува актот за утврдување на висината на вредноста на бодот за пресметување на платите на вработените во јавното претпријатие;
- врши други работи утврдени со актот за основање и статутот на јавното претпријатие и
- го избира и разрешува директорот и заменикот на директорот на јавното претпријатие, основано од Владата врз основа на јавен конкурс.

Правото на месечен надоместок како и максималниот износ на надоместокот на членовите на управниот одбор е уредено во членот 19(2) од Законот за јавните претпријатија, според кој, претседателот и членовите на управниот одбор на јавното претпријатие имаат право на месечен надоместок за својата работа, врз основа на присуство на седници на управниот одбор на јавното претпријатие. Вкупниот месечен надоместок на претседателот и членовите на управниот одбор поединечно, не смее да го надмине износот од една половина од просечната нето-плата на вработените во јавното претпријатие исплатена во претходната година.

Улогата и позицијата на директорот на јавното претпријатие е уредена со членот 23(5) од Законот за јавните претпријатија, според кој, Директорот, на јавното претпријатие го обезбедува спроведувањето на одлуките и заклучоците на управниот одбор, учествува во спроведувањето на основите на програмата за работа и развој, учествуваат во утврдувањето на критериуми за користење и располагање со средствата и употребата на средства остварени со работењето на јавното претпријатие, врши усогласување на деловната активност на јавното претпријатие и врши други извршни работи во врска со работата и работењето на јавното претпријатие утврдени со статутот.

Условите под кои едно лице може да се избере за директор на јавно претпријатие се определени во членот 23(4) од Законот за јавните претпријатија, според кои лицето треба да:

- е државјанин на Република Северна Македонија;
- има стекнати најмалку 240 кредити според ЕКТС или завршен VII/1 степен образование;

- во моментот на именувањето со правосилна судска пресуда не му е изречена казна или прекршочна санкција забрана за вршење на професија, дејност или должност;
- има минимум пет години работно искуство;
- поседува еден од следниве меѓународно признати сертификати или уверенија за активно познавање на англискиот јазик не постар од пет години и тоа: ТОЕФЕЛ ИБТ (TOEFL iBT) – најмалку 74 бода, ИЕЛТС (IELTS) – најмалку 6 бода, ИЛЕЦ (ILEC Cambridge English: Legal) – најмалку Б2 (B2) ниво, ФЦЕ (FCE Cambridge English: First) – положен, БУЛАТС (BULATS) – најмалку 60 бода или АПТИС (APTIS) – најмалку ниво Б2 (B2).

Директорот е должен секои шест месеца да доставува извештај за работата на јавното претпријатие до управниот одбор, односно градоначалникот на општината, односно на градот Скопје, во согласност со неговата обврска од членот 23-а од Законот за јавните претпријатија. Во извештајот директорот е должен особено да достави податоци за видот и обемот на работите извршени при обавување на дејноста на јавното претпријатие, како и податоци за финансиското работење. Ако од извештајот за работа се утврдат недостатоци и/или загуби во финансиското работење, директорот е должен истите да ги отстрани во наредните шест месеца. Директорот е должен да ги објави тримесечниот извештај кој содржи показатели за финансиското работење, годишната сметка и извештајот за работењето на јавното претпријатие на веб-страницата на јавното претпријатие.

Табела 24:

Дали за избор на членови на управен одбор распишувате јавен повик во согласност со член 17-а од Законот за јавните претпријатија? Доколку да, каде се објавува јавниот повик? Ве молиме, доставете ни линк до последниот јавен повик?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	31 јавни претпријатија упатиле на основачот како имател на информацијата
	12 јавни претпријатија немаат постапено (пред примена на закон)

Табела 25:

Колку членови има управниот одбор на претпријатието? ¹⁴	1 јавно претпријатие не достави одговор
	2 јавни претпријатија немаат информација колку членови има нивниот управен одбор ¹⁵
	4-член управен одбор имаат 3 јавни претпријатија
	5-член управен одбор имаат 17 јавни претпријатија
	7-член управен одбор имаат 14 јавни претпријатија
	9-член управен одбор имаат 3 јавни претпријатија
	11-член управен одбор има 1 јавно претпријатие
	12-член управен одбор имаат 2 јавни претпријатија
	13-член управен одбор има 1 јавно претпријатие ¹⁶

Табела 26:

Колку лица се пријавиле на последниот јавен повик за избор на членови на управен одбор? Ве молиме, доставете ни го последниот јавен повик за избор на членови на управен одбор?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	43 јавни претпријатија упатиле на основачот како имател на информацијата

¹⁴ Бројот на членови е утврден во согласност со полниот состав на членови. Дел од претпријатијата наведоа дека во моментот работат со помал број од предвидениот број членови на управен одбор и во тек се постапки за избор.

¹⁵ ЈКП „Врапчиште“ – Врапчиште и ЈКП Водовод и канализација – Прилеп.

¹⁶ ЈП „Паркови и зеленило“ – Скопје има најмногу членови на управен одбор.

ЗАКЛУЧОК

Анализата на сегментот на избор на органите на јавните претпријатија и транспарентноста на постапката за избор на членови на органите на претпријатијата покажа високо ниво на затвореност на претпријатијата во однос на обезбедувањето на податоците. Па така, по два барани податока, и тоа: (а) достапност на јавен повик за избор на членови на управен одбор, 31 јавни претпријатија упатиле на основачот како имател на информацијата (табела 24) и (б) број на лица пријавени на повик, сите 43 јавни претпријатија упатиле на основачот како имател на информацијата (табела 26). Ваквото постапување на јавните претпријатија го доведува во прашање членот 18 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, според кој, „ако имателот на информации што го примил барањето не располага со бараната информација веднаш, а најдоцна во рок од три дена од денот на приемот на барањето, е должен да го препрати барањето до имателот на информации кој според содржината на барањето е имател на информацијата и за тоа да го извести барателот.“ Очигледно е дека, јавните претпријатија опфатени во ова истражување не постапиле по членот 18 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер. Ова е дополнителен проблем, ако лицето кон кое се упатува како имател на информациите всушност е нивниот основач, а не трето неповрзано лице. Исто така, збунувачки е фактот што две јавни претпријатија известиле дека не се иматели на информација колку членови има управниот одбор (табела 25).

ТРАНСПАРЕНТНОСТ, ОТЧЕТНОСТ, КОНТРОЛА И АНТИКОРУПЦИСКИ ПРАКТИКИ НА ЈАВНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Законот за јавните претпријатија предвидува низа на одредби за транспарентност и отчетност на претпријатието. Во таа насока, во согласност со членот 7-а од Законот, јавното претпријатие е должно годишните сметки и финансиските извештаи да ги објави на својата веб-страница во рок од 15 дена од денот на доставување на годишната сметка до Централниот регистар, односно, јавното претпријатие кое нема веб-страница, годишните сметки и финансиските извештаи е должно да ги објави на веб-страницата на основачот.

Исто така во членот 5(4) од Законот за јавните претпријатија, се предвидува обврската за јавното претпријатие, по усвојување на тримесечниот извештај кој содржи показатели за финансиското работење од страна на управниот одбор на јавното претпријатие, истиот да го објави на својата веб-страница најдоцна 35 дена по истекот на тримесечјето. Јавното претпријатие кое нема веб-страница, извештајот е должно да го објави на веб-страницата на основачот.

Посебно значајна контролна улога е предвидена во членот 11 од Законот за јавните претпријатија според кој основачот на јавното претпријатие дава согласност за низа на акти на јавното претпријатие.

Со цел остварување контрола на работата на јавното претпријатие, важен е членот 38 од Законот за јавните претпријатија, според кој, во случај на нарушување на работењето, односно вршењето на дејноста на јавното претпријатие или ако јавното претпријатие не ги извршува со закон утврдените обврски, а што не е последица на неизвршувањето на обврските од страна на основачот утврдени со актот за основање, основачот може да презема мерки со кои се обезбедуваат услови за непречено работење на јавното претпријатие.

Членот 39 од Законот за јавните претпријатија, како нарушувања во работењето на јавното претпријатие ги смета следниве ситуации:

- Ако со начинот на работење на јавното претпријатие не се обезбедува трајно и непречено вршење на производството и прометот на определени производи и пружање услуги, или остварувањето на планот за развој, на начин утврден со законот, со што се нанесува штета или може да се нанесе штета на корисниците;
- Ако со располагање на средствата се менува основната намена на средствата, се менуваат и основните услови за работење на јавното претпријатие утврдени во согласност со законот, заради остварување на јавниот интерес во јавното прет-

пријатието, со што суштествено се отежнува вршењето на неговата дејност утврдена со актот за основање и

- Во други случаи утврдени со законот.

Во членот 40 се содржани мерките кои стојат на располагање на основачот, а сè со цел на отстранување на нарушувањето на работењето на претпријатието и тоа: разрешување на управниот одбор; разрешување на одборот за контрола, промена на организацијата на јавното претпријатие; запирање од извршување на акт на јавното претпријатие кој е спротивен на законот; запирање од извршување акт на јавното претпријатие кој го доведува во прашање остварувањето на основните функции на јавното претпријатие и други мерки утврдени со посебниот закон со кој се уредуваат условите и начинот на вршење на одделна дејност од јавен интерес.

Во членот 18(1) од Законот за јавните претпријатија, се содржани посебни одредби за судир на интереси според кои, член на управниот одбор на јавното претпријатие не може да има лично, преку трето лице или по било која основа, интереси во претпријатие или трговско друштво кое е во деловни односи со јавното претпријатие, кои можат да имаат какво било влијание на неговата независност и непристрасност во одлучувањето во јавното претпријатие. Секој член на управниот одбор, односно директорот на јавното претпријатие, се должни да го предупредат основачот за постоенето на ваков интерес кај еден или повеќе членови на Управниот одбор.

Дополнително, треба да се истакнат посебните финансиски ограничувања од членот 21 од Законот за јавните претпријатија, според кои, јавно претпријатие не може на претседателот или на член на управниот одбор, на претседателот или на член на надзорниот одбор или на директорот на јавното претпријатие да им дава заеми или гаранции на заеми кои тие ги склучиле со трети лица.

Како посебен вид на одговорност треба да се истакне одговорноста од членот 24 од Законот за јавните претпријатија, според која, директорот, заменик на директорот, членовите на управниот одбор и членовите на надзорниот одбор, ако извршат, односно донесат одлука за која знаеле или за која со оглед на околностите, морале да знаат дека ги повредуваат интересите на јавното претпријатие, одговараат неограничено и солидарно за штетата настаната со таквата одлука. Одговорноста се утврдува во согласност со одредбите од Законот за трговските друштва кои се однесуваат на органите на управување.

Законот за јавните претпријатија предвидува и контрола преку надзорен одбор на јавното претпријатија. Консеквентно на тоа, заради вршење на работите на контрола, а во согласност со членот 27 од Законот за јавните претпријатија, надзорниот одбор

за контрола може да врши испитување на лице место на сите документи и списи на јавното претпријатие. Надзорниот одбор за контрола може заради испитување на документите и списите на јавното претпријатие да повика стручни лица кои ќе му помагаат во решавањето на надзорот.

Табела 27:

Ве молиме, доставете ни линк од веб-страницата каде се објавени биографиите на членовите на управниот одбор во согласност со член 17-г став (б) од Законот за јавните претпријатија	1 јавно претпријатие не достави одговор
	6 јавни претпријатија доставиле линк
	19 јавни претпријатија упатиле на основач
	18 јавни претпријатија немаат објавено

Табела 28:

Дали основачот на јавното претпријатие во периодот 2022, 2021 и 2020 година постапил во согласност со членот 40 од Законот за јавните претпријатија и која мерка ја презел?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	33 јавни претпријатија немаат мерка
	2 јавни претпријатија имаат мерка
	8 јавни претпријатија упатиле до основач

Табела 29:

Дали тримесечните извештаи од членот 5 ставот (з) се објавени во согласност со обврската од ставот (4) и ставот (5) од Законот за јавните претпријатија?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	27 јавни претпријатија имаат објавено
	5 јавни претпријатија упатиле на основач
	11 јавни претпријатија немаат интернет-страница

Табела 30:

<p>Дали јавното претпријатие на својата интернет-страница ги објавува податоците и информациите предвидени во членот 10 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер? Ве молиме, доставете ни линк на кој се објавени наведените информации и податоци.</p>	1 јавно претпријатие не достави одговор
	24 јавни претпријатија имаат објавено целосно
	3 јавни претпријатија имаат објавено делумно
	11 јавни претпријатија немаат интернет-страница
	5 јавни претпријатија немаат објавено

Табела 31:

<p>Дали јавното претпријатие има подготвено годишни планови за процена на ризици од корупција (или слични акти)? Доколку имате такви акти, ве молиме, доставете ни копија.</p>	1 јавно претпријатие не достави одговор
	23 јавни претпријатија немаат
	20 јавни претпријатија имаат

Табела 32:

<p>Дали јавното претпријатие има подготвено интерни акти за спречување судир на интереси? Доколку имате такви акти, ве молиме, доставете ни копија.</p>	1 јавно претпријатие не достави одговор
	36 јавни претпријатија немаат акти за судир на интереси
	2 јавни претпријатија имаат изјава за судир на интереси
5 јавни претпријатија имаат интерни акти	

Табела 33:

Дали јавното претпријатие има подготвено интерни акти за примање подароци на вработени во јавното претпријатие од трети лица? Доколку имате такви акти, ве молиме, доставете ни копија.	1 јавно претпријатие не достави одговор
	37 јавни претпријатија немаат интерни акти
	1 јавно претпријатие се повикува на генерален кодекс
	1 јавно претпријатие се повикува на кодекс на административни службеници
	4 јавни претпријатија имаат интерни акти

ЗАКЛУЧОК

Општ заклучок е дека отсутствува транспарентност на јавните претпријатија и во поглед на достапноста на информации до јавноста во поглед на органите на претпријатието, како и извештаите за работа. Имено, само 6 јавни претпријатија (табела 27) јавно ги објавуваат биографиите на членовите на управниот одбор на својата интернет-страница, а 19 јавни претпријатија упатиле на основачите. Но, од друга страна, како што може да се види и од табела 41, основачите (општините и владата) не ги објавуваат биографиите, туку упатуваат на јавното претпријатие. На тој начин се создава вакуум простор и фактичка непримена на одредбата од членот 17-г (5). Исто така, оваа обврска (како и сличните обврски кои се однесуваат на објавување на интернет-страницата) не се применливи со оглед дека голем дел од јавните претпријатија немаат своја интернет-страница. Понатаму, само 27 јавни претпријатија ги имаат објавено своите тримесечни извештаи (табела 29) и само 24 јавни претпријатија ги имаат објавено во целост податоците кои се бараат во согласност со членот 10 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер (табела 30).

Понатаму, сите антикорупциски практики во поглед на изработка на интерни антикорупциски документи на ниво на јавни претпријатија се на ниско и средно ниво. Следствено на тоа:

- само 23 јавни претпријатија имаат подготвено годишни планови за процена на ризици од корупција (табела 31);
- само 5 јавни претпријатија имаат интерни акти за спречување судир на интереси (табела 32) и
- само 4 јавни претпријатија имаат интерни акти за прием на подароци (табела 33).

МЕЃУСЕБЕН ОДНОС НА ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ И ОСНОВАЧОТ

а) Однос јавно претпријатие со основач

Во согласност со членот 1 од Законот за јавните претпријатија, јавни претпријатија можат да се основаат заради вршење на дејности од јавен интерес, а како основач на јавно претпријатие се јавуваат Република Северна Македонија, општините и градот Скопје. Јавни претпријатија во име на Република Северна Македонија основа Владата, во име на општината – Советот на општината и во име на градот Скопје – Советот на градот Скопје.

Во членот 5 од Законот за јавните претпријатија се предвидува дека средствата за работењето и развојот на јавното претпријатие се обезбедуваат од приходите кои тоа ги остварува со сопственото работење, од кредитните средства и од други извори во согласност со закон. Средствата од Буџетот на Република Северна Македонија и средствата од буџетот на општината, односно градот Скопје на јавното претпријатие се обезбедуваат во согласност со законот со кој се уредуваат условите и начинот за вршење на одделни стопански дејности од јавен интерес.

Во согласност со член 9 од Законот за јавните претпријатија, Владата, советот на општините и Советот на градот Скопје за основање на јавно претпријатие донесуваат акт за основање на јавното претпријатие.

Учеството на основачот во работата на јавното претпријатие може да се увиди и од одредбата на членот 22 од Законот за јавните претпријатија според која, Владата, односно општината или градот Скопје по предлог на министерот надлежен за работите од соодветната дејност може да му даде на управниот одбор на јавното претпријатие насоки од општ карактер во поглед на вршењето на одделни работи од делокругот на управниот одбор утврдени со закон, а кои Владата, односно општината или градот Скопје смета дека се од интерес за Републиката, односно за општината или за градот Скопје.

Табела 34:

Дали јавното претпријатие остварува редовни средби со претставници на основачот периодот 2022, 2021 и 2020 година? Доколку остварувате средби, дали се работи за официјални средби на кои се води записник? Колку често се остваруваат овие средби?	1 јавно претпријатие не достави одговор
	4 јавни претпријатија имаат редовни средби и водат записници
	39 јавни претпријатија имаат редовни средби, но не водат записници

Табела 35:

Колку прашања од советници од советот на единицата на локална самоуправа, основач на јавното претпријатие сте добиле во периодот 2022, 2021 и 2020 година? На колку од прашањата сте подготвиле и доставиле договор? Ве молиме, доставете ни копија од одговорите.	1 јавно претпријатие не достави одговор
	16 јавни претпријатија немаат прашања од советници
	14 јавни претпријатија се основани од Владата
	13 јавни претпријатија имаат добиено прашања од советници

ЗАКЛУЧОК

Генерално, од перспектива на јавни претпријатија соработката со основачот дури 39 јавни претпријатија ја организираат преку редовни средби, но не водат записници (табела 34) и само 13 јавни претпријатија добиле советнички прашања од членови на советот од единицата на локалната самоуправа која ги основала (табела 35).

б) Однос основач со јавно претпријатие

Посебен сегмент од истражувањето е односот на основачот на јавното претпријатие кон претпријатието. Имено, тоа произлегува од фактот што основачот на претпријатието е носителот на контролата врз работењето на претпријатието.

Законот за локална самоуправа во членот 8(1), уредува многу важно прашање за транспарентноста на општините, според кое, органите на општината, комисиите на советот и јавните служби основани од општината се должни, без надоместок да ги информираат граѓаните за својата работа, како и за плановите и програмите кои се од значење за развојот на општината, на начин утврден со статутот. Општината е должна на граѓаните да им овозможи пристап кон основните информации за услугите што им ги обезбедува, на начин и под услови уредени со статутот.

Основот кој го поставува Законот за локална самоуправа, со кој се овозможува и основање на правни субјекти како што се јавните претпријатија е членот 24, според кој, заради извршување на своите надлежности, општините можат да основаат јавни служби, во согласност со закон.

Со оглед дека како основач на општинско јавно претпријатие во име на општината се јавува Советот на општината, треба да се објасни и улогата и позицијата која ја има Советот на општината. Имено, во согласност со членот 32(1) од Законот за локална самоуправа, советот е претставнички орган на граѓаните кој одлучува во рамките на

надлежностите на општината. Дополнително, членот 33(1) од Законот за локална самоуправа, предвидува дека, советот го сочинуваат претставници на граѓаните избрани на општи, непосредни и слободни избори со тајно гласање.

Во членот 36 од Законот за локална самоуправа се уредени надлежностите на Советот, од кои најважни во поглед на ова истражување се надлежностите на советот за основање на јавни служби, именување членови на управните одбори на јавните служби основани од советот, усвојувањето на програмите за работа и финансиски планови за финансирање на јавните служби, кои ги основала општината како и усвојувањето на извештаите за работата и годишните сметки на јавните служби, кои ги основала општината.

Покрај тоа, во поглед на транспарентноста на Советот, треба да се истакне членот 42(2) од Законот за локална самоуправа, според кој по правило седниците на советот се јавни.

Со цел на спречување судир на интереси, во членот 44(5) од Законот за локална самоуправа се предвидува дека, членот на советот вработен во јавните служби кои ги основала општината, не може да учествува во процесот на одлучувањето за прашања што се однесуваат на јавната служба во која е вработен.

Паралелно со надлежностите на Советот, а во поглед на работата на јавните служби, треба да се истакнат и надлежностите на градоначалникот утврдени во членот 50 од Законот за локална самоуправа. Во таа насока, градоначалникот, ги избира директори на јавните служби кои ги основала општината, врз основа на јавен конкурс. Одредбата треба да се гледа на линија и на членот 23 од Законот за јавните претпријатија.

Законот за локална самоуправа, предвидува одредби за судир на интереси и во поглед на работата на градоначалникот. Врз основа на членот 53 од Законот за локална самоуправа, градоначалникот не може да биде именуван за член во надзорни, управни и контролни органи на трговски друштва и јавните служби.

Посебна контролна алатка на основачот, е можноста за разрешување на членовите на управниот одбор во согласност со членот 17-ѓ од Законот за јавните претпријатија. Имено, основачот може да ги разреши сите членови на управниот одбор на јавното претпријатие пред истекот на мандатот доколку не даде согласност на годишната сметка и извештајот за работењето на јавното претпријатие, во согласност со членот 11 точка 7 од Законот за јавните претпријатија. Основачот на јавното претпријатие може да го разреши претседателот или членот на управниот одбор на јавното претпријатие во следниве случаи: по негово барање, ако неоправдано отсутува

на седниците на управниот одбор два пати последователно или три пати во текот на една календарска година, ако се утврди дека во постапката за негово именување дал невинистинити податоци и ако со правосилна судска пресуда во текот на извршување на функцијата му е изречена казна или прекршочна санкција забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Табела 36:

Дали јавните претпријатија чиј основач сте, доставуваат тримесечни извештаи во согласност со членот 5 од Законот за јавните претпријатија во рокот до 20 дена по истекот на тримесечјето? Ве молиме, доставете ни архивски број на прием на материјалот.	2 основачи не доставиле информации
	11 основачи се изјасниле дека претпријатијата доставуваат
	6 основачи се изјасниле дека претпријатијата не доставуваат

Табела 37:

Дали на вашата интернет-страница се објавени тримесечните извештаи како и годишните сметки и финансиските извештаи во согласност со членот 5 од Законот за јавните претпријатија? Ве молиме, доставете ни линк до објавата.	2 основачи не доставиле информации
	6 основачи објавуваат
	11 основачи не објавуваат

Табела 38:

Дали и колку согласности имате дадено во периодот 2022, 2021 и 2020 година врз основа на членот 11 од Законот за јавните претпријатија?	2 основачи не доставиле информации
	15 основачи имаат дадено согласност
	2 основачи немаат дадено согласност

Табела 39:

Дали имате разрешено членови на управниот одбор на јавното претпријатие во периодот 2022, 2021 и 2020 година и по кој основ се разрешени? Ве молиме, доставете ни копија од актот со кој се врши разрешувањето.	2 основачи не доставиле информации
	14 основачи имаат разрешено член на управен одбор
	3 основачи немаат разрешено член на управен одбор

Табела 40:

Дали во периодот од 2022, 2021 и 2020 година сте постапиле во согласност со членот 17-ѓ од Законот за јавните претпријатија и сте разрешиле членови на управниот одбор поради недавање согласност на годишната сметка и на извештајот за работење на јавното претпријатие?	2 основачи не доставиле информации
	2 основачи имаат разрешено членови на управен одбор
	15 основачи немаат разрешено членови на управен одбор

Табела 41:

Ве молиме, доставете ни линк од објавата на биографиите на членовите на управниот одбор во согласност со членот 17-г од Законот за јавните претпријатија	2 основачи не доставиле информации
	17 основачи немаат доставено линк

Табела 42:

Дали имате посебни интерни акти и документи за пријавување и процена на судир на интереси во согласност со член 18 од Законот за јавните претпријатија? Ве молиме, доколку имате, доставете ни копија?	2 основачи не доставиле информации
	1 основач има акти на ниво на основач, не на ниво на претпријатие
	16 основачи немаат посебни акти кои се однесуваат на јавните претпријатија чишто се основачи

Табела 43:

Дали и колку случаи на пријава на судир на интереси во согласност со членот 18 од Законот за јавните претпријатија сте имале во периодот 2022, 2021 и 2020 година?	2 основачи не доставиле информации
	1 основач спроведува вентинг
	16 основачи немаат пријави на случај на судир на интереси

Табела 44:

Дали подготвувате годишни планови за процена на ризици од корупција во кои сте вклучиле и соодветни одредби за јавното претпријатие чиј основач сте во периодот 2022, 2021 и 2020 година? Доколку имате такви акти, ве молиме, доставете ни копија.	2 основачи не доставиле информации
	2 основачи имаат генерални акти на ниво на основач
	15 основачи немаат акти кои се однесуваат на јавно претпријатие

Табела 45:

Како ја оценувате соработката со управниот одбор на јавното претпријатие во периодот 2022, 2021 и 2020 година?	2 основачи не доставиле информации
	6 основачи соработката ја оцениле коректна и позитивна
	10 основачи соработката ја оцениле одлична
	1 основач изјавил дека не е имател на бараната информација

Табела 46:

Како ја оценувате соработката со директорот на јавното претпријатие во периодот 2022, 2021 и 2020 година?	2 основачи не доставиле информации
	7 основачи соработката ја оцениле како коректна и позитивна
	8 основачи соработката ја оцениле како одлична
	1 основач изјавил дека не е имател на бараната информација
	1 основач соработката ја оценил негативно

Табела 47:

<p>Дали остварувате редовни средби со директорот и членовите на управниот одбор на јавното претпријатие во периодот 2022, 2021 и 2020 година? Доколку остварувате средби, дали се работи за официјални средби на кои се води записник? Колку често се остваруваат овие средби?</p>	<p>2 основачи не доставиле информации</p>
	<p>15 основачи имаат редовни формални и неформални средби, никој не доставил записник</p>
	<p>1 основач изјавил дека нема редовна комуникација</p>
	<p>1 основач изјавил дека не е имател на бараната информација</p>

ЗАКЛУЧОК

Последниот сегмент од оваа студија имаше за цел да ја процени соработката помеѓу јавните претпријатија и основачите, но од аспект на основачите. Во таа насока, 11 основачи се изјасниле дека претпријатијата доставуваат тримесечни извештаи (табела 36), при што 6 основачи ги објавуваат овие извештаи на нивните интернет-страници (табела 37). Петнаесет основачи преку контролниот механизам од членот 11 од Законот за јавните претпријатија имаат дадено согласности на акти (табела 38). Во однос на контролата преку разрешување и избор на членови на управен одбор, 14 основачи имаат генерално разрешено член на управен одбор (табела 39), а само 2 основачи имаат разрешено член на управен одбор по член 17-г од Законот за јавните претпријатија (табела 40). Ниту еден од основачите кои доставиле податоци, немаат доставено линк од објавени биографии на членови на управен одбор во согласност со член 17-г од Законот за јавни претпријатија (табела 41).

Во сегментот на антикорупциски практики и политики на основачите на јавните претпријатија исто така се забележува отсуство на соодветни акти. Следствено на тоа:

- 16 основачи немаат посебни акти за судир на интереси кои се однесуваат на јавни претпријатија (табела 42),
- 16 јавни претпријатија немаат пријава за случај на судир на интереси (табела 43) и
- 15 јавни претпријатија немаат акти за процена на ризици од корупција во јавните претпријатија основани од нив (табела 44).

Од собраните податоци, а во поглед на оценка на соработката со јавното претпријатие основано од нив, најголем дел од основачите соработката со управниот одбор и

директорот на претпријатието ја оценуваат позитивно (табели 45 и 46) и одржуваат редовни средби, но не доставиле записници (табела 47). Она што е интересно, е дека еден основач се изјаснил дека не поседува таков вид информација, по трите последователни индикатори. Нејасно е како е можно да не поседува информации за соработката со претпријатието кое го основал. Исто така, само еден основач не е задоволен од соработката со директор на јавно претпријатие основано од него (табела 46)

ПРЕПОРАКИ

ПРЕПОРАКИ

Врз основа на спроведеното истражување може да се извлечат следниве препораки. Во тој правец, потребно е:

1. Подобрување на материјално-техничките средства и ресурси кои се на располагање на лицата овластени за прием на пријави од укажувачи.
2. Зголемување на бројот на овластени лица за прием на пријави од укажувачи.
3. Зголемување на бројот на обуки за овластените лица за прием на пријави од укажувачи, како и зголемување на средствата за организирање обуки за прием на пријави од укажувачи.
4. Воспоставување партнерство со граѓански организации и меѓународни организации со цел заедничко организирање обуки и споделување искуства.
5. Системско следење на обврската за објавување на податоците на овластеното лице за прием на пријави од укажувачи на интернет-страницата на институцијата (претпријатието) и обврската за изработка на извештаите и санкционирање за субјектите кои не постапуваат по оваа обврска.
6. Со оглед дека се детектирани различни отстапувања и девијации, а и од превентивен карактер се охрабрува спроведување на надзор и подготовка на план за надзор на примената на Законот за заштита на укажувачите од страна на надлежниот субјект за надзор, Министерството за правда.

7. Воведување интерни постапки (особено во големите јавни претпријатија) за запознавање на вработените со можностите да се јават како укажувачи преку работилници или обуки или преку подготовка на водичи и упатства.
8. Зголемување на транспарентноста и отчетноста преку доследна примена на постојните законски прописи.
9. Целосно објавување на информациите од јавен карактер за кој субјектот е задолжен во согласност со членот 10 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер.
10. Целосно почитување на обврската од членот 18 од Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер за препраќање на барање, а особено во случаите кога правните лица се во однос на основач и претпријатие.
11. Зголемување на опфатот на антикорупциски политики и документи како што се годишни планови за процена на ризици од корупција, интерни акти за спречување судир на интереси и интерни акти за прием на подароци.
12. Воведување алатки (водичи, семинари, работилници) за запознавање на вработените со интерните антикорупциски акти.
13. Соработка со специјализиран граѓански сектор и заедничко споделување искуства за изработка на интерни антикорупциски акти.
14. Обезбедување финансиски ресурси за изработка на интернет-страница на јавното претпријатие, како предуслов за отчетност и транспарентност.
15. Задолжително објавување на конкурсите за избор на членови на управен одбор и на интернет-страница на претпријатието.
16. Задолжително објавување на биографиите на членовите на управниот одбор и на извештаите за работа на претпријатието на интернет-страницата на претпријатието и/или на интернет-страницата на основачот.
17. Поттикнување на локалните советници за остварување надзорна функција над работата на јавните претпријатија основани од општината, преку институтот советнички прашања.
18. Вклучување на основачот во постапката за изработка на антикорупциски документи на јавните претпријатија.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

334.722:005.332.5(497.7)(047.31)

СПАСЕВСКИ, ДАРКО

Студија за процена на состојбата за постапување по пријави на
укажувачи и транспарентност и отчетност на јавните претпријатија во
Република Северна Македонија / Дарко Спасевски. - Скопје : Институт за
стратешки истражувања и едукација - ИСИЕ, 2023. - 42,42 стр. : илустр. ;
21 см

ISBN 978-608-66313-9-0

1. Spasevski, Darko: Studim për vlerësim të gjendjes për veprim ndaj
denoncimeve të denoncuesve dhe transparencës dhe llogaridhënies të
ndërmarrjeve publike në Republikën e Maqedonisë së veriut

а) Јавни претпријатија – Транспарентност – Македонија – Истражувања

COBISS.MK-ID 60131589

Институт за
стратешки
истражувања и
едукација – ИСИЕ